

A könyvtárgépesítés helyzete

Magyarországon

SÁRDY Péter

1971 végéig a könyvtárak gépesítése, műszaki fejlesztése változatlanul az előkészítő szakaszban tart, erősen változó színvonalon. Sajnálatos módon a fejlődés elsősorban éppen a központi szolgáltatások, ezen belül is főként az Országos Széchényi Könyvtárhoz telepített központi szolgáltatások gépesítése terén maradt el a kívánatostól, ill. a tervezettől.

Az Országos Széchényi Könyvtárnak a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógéppel történő előállítására vonatkozó első kísérlete lezajlott, eredményeként elkészült két próbaszám és ezek kumulációja. A kísérlet a világszerte egyre inkább terjedő, néhány országban már többéves multra visszatekintő MARC rendszer tapasztalatait kívánja a magyar viszonyokra (magyar nyelv, eltérő igények és jellegzetességek, stb.) alkalmazni. Az első kísérlet természetesen nem kívánt egyszerre minden felmerülő problémára választ adni — ez a törekvés szükségszerűen bukásra ítélte volna —, megelégedett csupán néhány valóban alapvető kérdés megközelítésével. Az ennek során igénybe vett számítógép a József Attila Tudományegyetem (Szeged) MINSZK-22 típusu gépe volt. Ez a berendezés, bár elkészülte óta számos kisebb módosítást hajtott rajta végre, ma már meglegyetesen elavult, s a továbbiakban nem látszik alkalmasnak a Magyar Nemzeti Bibliográfia vagy más központi szolgáltatások gépi igényeinek kielégítésére. A kísérlet továbbviteléhez ezért az Országos Széchényi Könyvtár most másik, az előzőnél lényegesen nagyobb teljesítményű és korszerűbb számítógépet keres.

Egyelőre természetesen nincs szó arról, hogy az OSZK akár egyedül, akár más könyvtárakkal közösen saját tulajdonu gépet szerezzen be, hiszen ennek kapacitását a magyar könyvtárügy jelenlegi fejlettségi fokán nem lehetne gazdaságosan kihasználni, s a szükséges pénzügyi keretek sem biztosíthatók jelenleg. Ezért a következő években – a kísérletsorozat lezárásáig mindenesetre – más intézmény tulajdonában lévő gép munkaidejének egy részét kell e célra kibérelni. Budapesten ma már több olyan gép is üzemel, amely – felszereltsége, méretei, kapacitása, stb. alapján – teljes mértékben megfelelne erre a célra. Fontos speciális követelmény a kiválasztásra kerülő géppel szemben, hogy az a továbbiakban lehetővé tegye a nemzetközi információcserét géppel olvasható adathordozó (pl. mágnesszalag) révén. A továbbiakban igénybe veendő gépre vonatkozó döntés várhatóan a közeli jövőben megtörténik, s ekkor megkezdődhet a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítására vonatkozó második kísérlet közvetlen előkészítése. A kísérlethez szükséges elméleti kutatások természetesen addig is folynak.

A további központi szolgáltatások közül a Kurrens Külföldi Folyóiratok a Magyar Könyvtárakban c. lelőhelyjegyzék gépi előállítására vonatkozólag zajlott le - ugyancsak Szegeden - egy kísérlet. Bár ennek előkészítése sok kívánnivalót hagyott maga után, a kísérlet azt mutatta, hogy a probléma gépi megoldása igen könnyen kivitelezhető, előkészítése, a szükséges szellemi és manuális munka azonban az Országos Széchényi Könyvtár jelenlegi lehetőségei mellett megoldhatatlan problémát jelent. Ezen túlmenően a lelőhelyjegyzék gépi előállítása a jelenlegi módszerhez képest költségtöbblettel jár – ennek fejében viszont minőségileg jobb, sok irányban felhasználható, számos igen hasznos származékjegyzékkel is kiegészíthető rendszert produkál.

Valamelyest kedvezőbb a helyzet az Országos Széchényi Könyvtár kis- és középgépesítése terén. A Mikrofilmtár mellett üzembe helyeztek egy nagyteljesítményű másolóberendezést (Rank Xerox), a Könyvtárközi Kölcsönzés és az Olvasószolgálat mellett egy-egy OCE típusu másolót, a Könyvtártudományi és Módszertani Központban egy APÉCO berendezést. A cédulasokszorosítás korszerűsítése érdekében beszerzésre került egy Multilith típusu sokszorosító. Jelen-tősen fejlődött a mikrofilmtár gépparkja is, három darab Recordac felvevővel, két automata előhívóval és egy Ozakop másolóval. Beszerzésre került két Optima. 527 típusu lyukszalagos írógép is, de ezek funkcionális felhasználására egyelőre nem került sor. A későbbiekben ezek az igénybe veendő számítógép perifériájaként fog-

nak működni, részint a gép számára információt továbbító lyukszalag előállításánál, részint a gép által produkált lyukszalag visszairatásánál.

A könyvtárgépesítés terén a legjelentősebb fejlődés egy szakterületi központi szolgáltatásnál következett be. A Veszprémi Vegyipari Egyetem – az MTA Központi Fizikai Kutató Intézet közreműködésével – megkezdte a számítógépes szakirodalmi tájékoztatás üzemszerű működtetését a kémia és a vegyipar területén. Ennek alapját a Chemical Abstracts Services által kéthetenként előállításra kerülő mágnesszalagos adattárak alkotják, melyekből a szolgáltató könyvtár – megfelelő előfizetési díj ellenében – kívánt témákra vonatkozó irodalomfigyelést végez.

Hasonló törekvés jelentkezett 1971-ben az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetben a fizika, elektrotechnika és számítástechnika szakirodalmára vonatkozólag. Ennek alapját az INSPEC (Information Service in Physics, Elektrotechnology and Computers and Control) mágnesszalagos adattár alkotja. Ez a tevékenység jelenleg még kísérleti szakaszában van, de a kezdeti eredmények arra mutatnak, hogy már a közeli jövőben rendszeres szolgáltatásként indulhat meg.

Az egyes könyvtárakon belüli gépesítés terén a számítógépek alkalmazását illetően jelentős előrehaladás – az említett szakterületi központi jellegű tevékenységek mellett – nem történt. A korábbi nagygépesítési törekvések többnyire folytatódtak, néhány könyvtárban és dokumentációs intézményben (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Kohó- és Gépipari Minisztérium Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet stb.) a korábbi munkák üzemszerűen haladnak előre, illetve újabb számítógéppel előállított produktumokkal bővülnek. Ezek közül feltétlenül megemlítendők az OMKDK permuttált indexei. A már korábban kialakított és bevált eljárások alkalmazása mellett azonban csak igen ritkán tapasztalható valóban új módszer bevezetésére, adaptálására vagy kialakítására irányuló kísérlet. Egy ilyen, igen érdekesnek ígérkező kísérlet a Magyar Állami Földtani Intézetben folyik, a szakirodalmi tájékoztatás számítógépesítésére vonatkozólag. Hasonló irányban indul el – várhatóan – a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és esetleg néhány más könyvtár is. A József Attila Tudományegyetem, ill. a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában korábban megindult kísérleti számítógépes tevékenységek sajnálatosan stagnálnak, ill. szünetelnek.

A közép- és kisépesítés terén valamelyes előrehaladás észlelhető, bár az igényekhez képest ez meglehetősen csekély. Néhány könyvtár

ujabban szerzett be másoló és sokszorosító berendezéseket, bővítette vagy létrehozta mikrofilm-laboratóriumát. A telexhálózat igénybevétele nem növekedett számottevően. Lyukaszalagos íróautomaták üzembeállítására nem kevés helyen került sor, de ezek célszerű és gazdaságos felhasználásával általában igen sok probléma van. Sok helyen fordul elő, hogy a könyvtár rendelkezik lyukaszalagos íróautomatával, de voltaképpen nincs elképzelése arra vonatkozólag, hogy azt mire használja fel. Örvendetes, hogy nagyobb közművelődési könyvtáraink közül is egyre több rendelkezik korszerű másoló és sokszorosító berendezésekkel (pl. a miskolci és a kaposvári Megyei Könyvtár teljes offset sokszorosító gépparkja, a szombathelyi Megyei Könyvtár Romayor gépe, Debrecenben a városi és megyei könyvtár közös sokszorosító gépparkja és mikrofotográfiai berendezése, a szegedi Somogyi Könyvtárban ujonnan beállított Rex Rotary berendezés stb.), bár a másoló berendezések kapacitása rendszerint csak néhány évig bizonyul elegendőnek. Az automata xeroxberendezések száma az országban igen alacsony. A városi és járási könyvtárakban is megkezdődött a másoló és sokszorosító berendezések beállításának tervezése. Pozitívumként értékelendő, hogy az ujonnan beszerezett sokszorosító berendezések többsége a korszerű típusokból kerül ki, egyre ritkábban kerül sor a hagyományos és túlhaladott stencil, ormig, adréma és más hasonló gépek megvételére.

A tudományos és szakkönyvtárak közép- és kiegészítése elsősorban az ujonnan létesített intézményekben, ill. az új épületbe került könyvtárak esetében biztató (Pollack Mihály Műszaki Főiskola, Pécs; Nehézipari Műszaki Egyetem, Miskolc), bár a megfelelő berendezések kiválasztása terén még vannak hiányosságok. Ugyanakkor viszont a nagy multu, az országos szakirodalmi és információellátás szempontjából kiemelkedő fontosságú általános gyűjtőkörű és szakkönyvtárak tulnyomó részében a gépesítés, a gépi ellátottság a szükségletekhez képest messze elmaradt (Budapesti és Pécsi Egyetemi Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Orvostudományi Egyetemek könyvtárjai, talán az egy Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára kivételével, a társadalomtudományi gyűjtőkörű könyvtárak csaknem kivétel nélkül stb.). A korszerű könyvtári igények kielégítése ma már elképzelhetetlen a könyvtár megfelelő szintű gépi felszereltsége nélkül, így a fenti súlyos problémákon mihamarább segíteni kellene.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ a könyvtárgépesítés országos helyzetének javításához elsősorban a következő eszközökkel kíván hozzájárulni: 1. kutatások: munkaszervezés, osztályozásel-

mélet, számítógépek alkalmazási lehetőségei (ezek elsősorban a központi szolgáltatások gépesítéséhez kívánnak segítséget nyújtani), a könyvtári kölcsönzés gépesítésének lehetőségeire vonatkozó kutatások; 2. kiadványok: elsősorban a Könyvtárgépesítési Füzetek sorozat, ebben pl. legújabban megjelent, ill. sajtó alatt van Pétervári László: Korszerű másoló eljárások és berendezések c. kiadványának két kötete, amelyek éppen a megfelelő másoló berendezés kiválasztását könnyítik meg a könyvtárosok számára; 3. oktatás: megindult s a jövőben is folytatódik a könyvtáros képzettségük megismertetése a könyvtárgépesítéshez szükséges fogalmakkal és alapismeretekkel.

A könyvtárgépesítés területén a közeli jövő legfontosabb feladatai a következők:

1. A központi szolgáltatások gépesítési ütemének fokozása, elsősorban az Országos Széchényi Könyvtár által ellátandó központi feladatokat illetően. Ez mindenekelőtt a szellemi előkészítés lényegesen magasabb szintű folytatását igényli.
2. A legnagyobb közművelődési könyvtárak korszerű másoló és sokszorosító berendezésekkel való felszerelésének folytatása.
3. Az általános gyűjtőkörű és a nagy, országos vagy regionális fontosságú szakkönyvtárak gépi felszereltségének javítása, kiegészítése, ill. megalapozása.